

Hannu Himanen

**Missä
enkelitkin
pelkäävät**

**Hyökkäävä Venäjä ja
Suomen turvallisuus**

DOCENDO

Hannu Himanen

**Missä
enkelitkin
pelkäävät**

Hyökkäävä Venäjä ja Suomen turvallisuus

Docendo

Copyright © Hannu Himanen Docendo 2024
Docendo on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

Graafinen suunnittelu: Marjaana Virta
Takakannen valokuva: Veikko Somerpuro

ISBN 978-952-382-753-0
Painettu EU:ssa

No place so sacred from such fops is barred,
Nor is Paul's Church more safe than Paul's Churchyard:
Nay, fly to altars; there they'll talk you dead,
For fools rush in where angels fear to tread
Distrustful sense with modest caution speaks,
It still looks home, and short excursions makes;
But rattling nonsense in full volleys breaks,
And, never shocked, and never turned aside.

— ALEXANDER POPE, *An Essay on Criticism* (1711)

Mikään pyhä paikka ei ole tällaisilta keikareilta suojassa,
Eikä Paavalin kirkko sen hautuumaata paremmassa turvassa:
Ei todellakaan, siis riennä alttarille; siellä sinut kuoliaaksi puhutaan,
Sillä hullut säntäävät sinne missä enkelit pelkäävät askeltaa
Epäluuloinen puhuu pidättyvän varovasti,
Paikka näyttää tutulta ja sallii lyhyitä retkiä;
Mutta kumiseva sekasotku puhkeaa täyteen meteliin
Eikä se koskaan järkyty, eikä sitä koskaan syrjään työnnetä.

(kirjoittajan suomennos)

Sisällys

Esipuhe 9

2020: Korona horjuttaa järjestystä 13

Yksinvalta vahvistuu Venäjällä 19

Minskin-sopimusten perintö 25

Ennen ja jälkeen koronan 32

Historia politiikan työkaluna 38

Presidentin vallan rajat 49

Kenen kanssa Putin seurustelee? 60

2021: Sotarumpujen kumu 73

Presidentin hyvän tahdon varassa 80

Helsingin hengen innoittamana 90

Optimismia ja utopiaa 97

Valta ja toimivalta ulkopolitiikan johtamisessa 101

Niinistö puolustaa aloitettaan 108

Uhkavaatimus sopimuksen valeskaavussa 121

Hyökkääkö Venäjä? 129

2022: Toiveajattelun loppu 137

Siveltimen veto isossa taulussa 143

Venäjä hyökkää 156

Ei jäsenyyttä, vaan ”prosessi” 165

Vapaalta kentältä, ilman johdatusta 171

Kuurupiilo loppuu 177

Nato-ajassa, Turkin armoilla 183

Mihail Gorbatšovin perintö 189

Kevyt jäsenyys, kevyt turva 204

2023: Kukapa ei rauhaa tahtoisi 211

Turkin peli ja sen loppu 216

Molotovin diktaatti Ahvenanmaan yllä 227

Venäjä horjuttaa diplomaattisuhteita 231

Paasikiven pitkä linja 238

Jupinaa Kaartin korttelista 246

Vaarallinen juhannus 253

Itäraja vuotaa 273

***Post scriptum:* Pitkän linjan paluu 285**

Lähteet 313

Henkilöhakemisto 325

Esipuhe

Tässä kirjassa on kaksi päähenkilöä: naapurimaiden presidentit Sauli Niinistö ja Vladimir Putin.

Putinin johtama Venäjä on järkyttänyt koko maanosan turvallisuutta. Vielä vuonna 2021 uskottiin laajasti, että vaikka Venäjä oli pitkään horjuttanut vakautta ja synnyttänyt epävarmuutta, sodan katastrofi voitaisiin välttää. Kun Venäjä sitten hyökkäsi Ukrainaan helmikuun 2022 lopulla, illuusiot diplomaattisesta ja poliittisesta ratkaisusta haihtuivat karusti. Hyökkäyspäivän aamuna pääministeri Sanna Marinin kanssa pitämässään tiedotustilaisuudessa Sauli Niinistö purki pettymystään Putiniin, jonka kanssa hän oli pitänyt tiiviisti yhteyttä toimikautensa alusta lähtien. Oli käynyt selväksi, että Putin oli valehdellut Niinistölle.

Putin ja hänen lähipiirinsä toimivat vuosituhannen alusta lähtien määrätietoisesti ja tavoitteellisesti. He halusivat palauttaa Venäjän suurvalta-aseman sellaiseksi kuin se oli ollut heidän parhaina vuosinaan kylmän sodan aikana. Heidän imperialistinen suurvaltailluusionsa oli romahtanut, kun Neuvostoliitto hajosi. Putin ja hänen neuvostoaikana turvallisuuspalveluissa koulutetut kollegansa ja ystävänsä kokivat 1990-luvun tapahtumat nöyryytyksenä. Paitsi että Neuvostoliitto hajoisi, sen raunioille syntynyt tynkä-Venäjä menetti etupiirinsä.

Vuosisatojen ajan Venäjän hallitsijat olivat rakentaneet maailmaa, jossa Venäjä laajenee, alistaa naapureitaan ja suojaa itseään vasallivaltioiden etupiirin taakse. Neuvostoliiton loppu ei kuitenkaan lopettanut venäläistä imperiumia eikä imperialistista ajattelua, kuten lännessä haluttiin uskoa. Vladimir Putinin Venäjä haluaa olla imperialistinen suurvalta, jota muut pelkäävät ja kunnioittavat.

Sauli Niinistön johtaman Suomen linjana oli helmikuuhun 2022 asti olla Venäjälle hyvä naapuri. Niin haluttiin toimia, koska Venäjän uhan

uskottiin pysyvän aisoissa käyttäytymällä myötäsukaisesti. Niinistön johdolla Suomen poliittinen eliitti ajatteli, että Suomen ja Venäjän suhteet voidaan eristää maailmanpolitiikan turbulenssista erilliseksi rauhan saarekkeeksi, vakaaksi miniversumikseen. Niinistö loi itselleen roolia suhteiden takuumiehenä. Vaikka Suomi oli karistanut kylmän sodan taakan harteiltaan 1990-luvun alussa ja liittynyt EU:n kautta länteen 1995, vielä 2020-luvun alussa uskottiin, että lännen ja Venäjän välissä on Suomen mentävä rako. Kun naamiot sitten riisuttiin, herätys oli karu: sodan kasvot paljastuivat kylmiksi ja armottomiksi.

Suomi ei ollut toiveajattelussaan yksin. Kun Ukrainan sota on nyt käyty kaksi vuotta, nähdään selvästi, miten heikosti EU-Eurooppa oli valmistautunut sotaan – ja on edelleen. Kylmän sodan jälkeiset kaksi vuosikymmentä keskityttiin kansainväliseen kriisinhallintaan ja omaa aluepuolustusta ajettiin alas. Valitulle linjalle oli sekä vetoa että työntöä: Yhdysvaltain johdolla länsi katsoi eksistentiaaliseksi tehtäväkseen kaukomailla olevien terrorismin pesäkkeiden tuhoamisen. Sekin maksoi rahaa, mutta huomattavasti vähemmän kuin perinteisen aluepuolustuskyvyn ylläpito. Näin päästiin lunastamaan rauhanosinkoja ja säästettiin rahaa. Suomikin säästi, mutta kaukaa viisaan sotilasjohdon ansiosta ei sentään luopunut asevelvollisuudesta eikä omasta puolustuskyvystään.

Missä enkelitkin pelkäävät piirtää kuvaa Sauli Niinistön presidenttikauden neljästä viimeisestä vuodesta. Se on paradoksaalinen ja täynnä historian ironiaa oleva tarina. Presidenttikautensa ajan Nato-jäsenyyttä määrätietoisesti vastustanut valtionjohtaja jää Suomen historiaan presidenttinä, joka vei maan Natoon.

Missä enkelitkin pelkäävät seuraa kirjoittajansa näkökulmasta Suomen turvallisuusympäristön muutosta neljän vuoden aikana. Päätös tämän kirjan kirjoittamisesta syntyi tammikuussa 2023. Kirja on kronologinen ja kattaa neljä historiallista vuotta, 2020–2023. Selostan ajatteluni ja toimintaani omien sanomisteni ja kirjoitusteni pohjalta. Pääosa niistä on julkisia kirjoituksia, puheita ja kannanottoja, osa yksityistä kirjeenvaihtoa ja muistiinpanoja.

Olen editoinut tekstejä lukijaystävällisemmiksi ja kirjan muotoon sopiviksi, mutta en ole muuttanut niiden sisältöä myöhempien tapahtumien valossa. Kirjan punaisena lankana kulkee sanomalehti *Ilkka-Pohjalaiseen* joka neljäs viikko kirjoittamieni kolumnien ketju. Kolumnien tekstit ovat kirjassa sellaisinaan, sanatarkasti, ja ne on erotettu muusta tekstistä sisennyksellä ja marginaalissa olevalla pystyviivalla. Ne kertovat vaikeiden vuosien nopeasti vaihtuneista tunnelmista vailla jälkiviivautta. Pyrin asettamaan kolumnit julkaisuhetken laajempaan yhteyteen selostamalla ajankohdan tapahtumia ja keskustelua.

Englantilainen runoilija Alexander Pope julkaisi vuonna 1711 runon, jolle hän antoi nimeksi ”Essee arvostelusta” (*An Essay on Criticism*, 1711). Niin ”Esseessä” kuin muissakin teoksissaan Pope käytti värikästä kieltä, josta on jäänyt edelleen käytössä olevia mietelmiä ja sanontoja. Yksi näistä aikaa kestäneistä riveistä on ”missä enkelit pelkäävät askeltaa” (*where angels fear to tread*). Vuonna 1905 sen nappasi englantilainen kirjailija E. M. Forster nimeksi kirjalleen, joka ilmestyi suomeksi 1991 nimellä *Italialainen avioliitto*. Tämän kirjan lukija huomaa, että käytin Popen säettä hieman mukaillussa muodossa heinäkuussa 2021 *Ilkka-Pohjalaiseen* kirjoittamassani kolumnissa.

Haluan kiittää *Ilkka-Pohjalaisen* päätoimittajaa Markku Mantilaa siitä, että hän aikanaan pyysi minua ryhtymään lehtensä säännölliseksi kolumnistiksi. Kustantajaani Docendoa ja Juha Janhosta kiitän valmiudesta lähteä uuden, konseptiltaan erilaisen kirjan tuottamiseen. Kustannustoimittaja Matti Virtanen oli loppusuoralla jälleen arvokas sparraaja.

Suurimmat kiitokset ansaitsee vaimoni, kannustajani ja esilukijani Marita Meranto.

Omistan tämän kirjan nelivuotiaalle pojanpojalleni Onnille. Toivon, että hän voi elää nimensä mukaisesti turvallisessa Suomessa ja maailmassa.

Hangonkylässä 17. tammikuuta 2024

Hannu Himanen

2020

**Korona horjuttaa
järjestystä**

Maailmantilanne näytti vuoden 2020 alkaessa tavanomaisen ikäväältä. Venäjän käytös oli jo pitkään kylvänyt levottomuutta ja epävarmuutta, joka ei ottanut laantuakseen. Presidentti Sauli Niinistö summasi tunnelmat uudenvuodenpuheessaan:

”Rauhattomuus, epävakaas ja lyhytjänteisyys ovat leimanneet elämää niin maailmalla kuin Suomessa. Niille on nyt luotava vastavoimia. Tarvitsemme enemmän rauhaa, vakautta ja pitkäjänteisyyttä.”

Takana oli sisäpoliittisesti levoton vuosi. Huhtikuun 2019 eduskuntavaalien jälkeen muodostettiin viiden puolueen vasemmistovetoinen hallitus, jonka pääministeriksi tuli sosiaalidemokraattien puheenjohtaja Antti Rinne. Rinne joutui kuitenkin eroamaan jo puolen vuoden jälkeen, ja SDP nimitti hänen seuraajakseen joulukuussa nuoren, kovassa nousukiidossa olleen Sanna Marinin. Presidentti tuntui osoittavan sympatiaa Antti Rinnettä kohtaan, kun hän uudenvuodenpuheessaan pohti pääministerin tehtävälle asetettuja vaatimuksia. Niinistö toivoi hallituksen kykenevän toimimaan kollegiona, yhteisvastuullisesti, ja vetosi työrauhan puolesta. Puheessaan presidentti mainitsi vain ohimennen ilmastonmuutoksen ja eurooppalaisen turvallisuuskeskustelun. Hän sanoi Suomen tekevän ulkopolitiikassaan voitavansa rauhan ja vakauden eteen.

Kiinan Wuhanissa oli joulukuussa 2019 käynnistynyt uuden viruksen aiheuttama epidemia, mutta tieto herkästi leviävästä taudista pysyi aluksi vain pienessä asiantuntijapiirissä. Tammikuun lopulla alkoi kuitenkin tapahtua, kun ensimmäiset tapaukset havaittiin Yhdysvalloissa. Maailman terveysjärjestö WHO julisti COVID-19:ksi nimeämänsä taudin ensin kansainväliseksi terveysriskiksi 30. tammikuuta ja sitten 10. maaliskuuta

pandemiaksi, maailmanlaajuiseksi epidemiaksi. Pandemia alkoi peittää alleen kaiken muun politiikan ja hallita myös kansainvälisen politiikan asiantuntijoiden analyysijä. Koronan takia vuodesta 2020 tuli tyystin toisenlainen kuin kukaan olisi vielä tammikuussa osannut ennustaa. Pandemia kiihtyi maaliskuun aikana. Se alkoi nopeasti vaikuttaa ihmisten arkeen ja täytti poliitikkojen kalenterit. Maaliskuun puoliväliin tultaessa korona alkoi sekoittaa normaalin elämän järjestystä koko maailmassa. Sovittujen ja ilmoitettujen tilaisuuksien peruutuksia alkoi tulla päivittäin. Ihmisten liikkumista ja kanssakäymistä alettiin rajoittaa monin tavoin.

Ei tullut presidentti Niinistön toivomaa vakautta ja pitkäjänteisyyttä eikä hallitukselle työrauhaa. Pandemiasta muodostui pääministeri Sanna Marinin ja hänen nuorekkaan hallituksensa tulikaste. Se valitsi samanlaisen tiukkojen rajoitusten linjan kuin useimmat muutkin eurooppalaiset hallitukset, toisin kuin influenssan leviämisteorioihin ja laumasuojaan nojannut Ruotsi. Tiukkuus ja suoraviivaisuus alkoi muutoinkin leimata pääministeri Marinin linjaa ja vaikuttaa siihen laajaan julkisuuteen, jota hän alkoi saada osakseen. Pandemian aikana selvisi myös, ettei pääministerin ja hallituksen yhteispeli presidentin kanssa sujunut ongelmitta. Marin ei ollut erityisen vastaanottavainen Niinistön tarjoamille neuvoille ja ehdotuksille. Pandemian aiheuttaman poikkeustilanteen hoidossa nuori pääministeri alkoi tiukasti paaluttaa pääministerin ja valtioneuvoston itsenäistä roolia ja sitä kautta haastaa presidenttiä. Kyse oli perustuslain tulkinnasta, jota pohdin näillä sivuilla vielä moneen otteeseen.

Kun jäin ulkoministeriöstä eläkkeelle maaliskuun 2017 alusta, halusin jatkaa aktiivista turvallisuuspolitiikan, Venäjän ja kansainvälisen tilanteen seuraamista ja kommentointia. Se johti ensimmäisen kirjani, esseemuotoisen *Länttä vai itää – Suomi ja geopolitiikan paluu*, julkaisemiseen lokakuussa 2017. Kun olin vuosikausien ajan virkamiehenä seurannut kotimaan ulko- ja turvallisuuspoliittista keskustelua ja hallitusten käytännön ulkopoliittikkaa, koin suomalaisen keskustelun puutteen akuuttina ongelmana. Hyssyttely ei mielestäni sopinut sille läntisen identiteetin 1990-luvulla valinneelle demokraattiselle Suomelle, jota olin maailmalla

edustanut. Demokratiassa ulkopoliitikankin tulisi olla osa politiikkaa, ei hämärissä kammareissa harjoitettavaa salatiedettä. Vaihtoehdoton yksimielisyys oli minusta heikkouden, ei vahvuuden merkki.¹

Päinvastoin ajattelin, että ulkopoliittisen johdon asemaa vahvistaisi monin tavoin, jos maassa käytäisiin avointa, tarvittaessa ravistelevaakin keskustelua ulkopoliitikasta ja Suomen turvallisuuden avainkysymyksistä. Se toisi demokratiaan todellista vahvuutta ja kestävyyttä, resilienssiä. Samalla avoin ilmapiiri rohkaisisi nuorta polvea perehtymään ulkopoliitiikkaan. Niin voisi kasvaa uusia poliitikkopolvia, joille ulko- ja turvallisuuspolitiikka tulisi tutuksi jo nuoresta pitäen.

Yksi polku tässä ajattelussani liittyi Ulkopoliittiseen instituuttiin. Olin ollut urani varrella paljon tekemisissä UPI:n kanssa. Olin ulkoministeriön edustajana mukana eduskunnan 100-vuotistystöryhmässä, jonka kautta tehtiin ehdotus UPI:n rahoituksen merkittävästä kohentamisesta ja instituutin siirtämisestä eduskunnan alaisuuteen. Eläkkeelle jäätyäni olin kiinnostunut jotenkin kytkeytymään UPIin, tietoenkin sillä edellytyksellä, että instituutti katsoisi siitä olevan hyötyä. Keskustelin asiasta UPI:n silloisen johtajan Teija Tiilikaisen kanssa palattuani viimeiseltä ulkomaanpostiltani Moskovasta. Argumentoin vahvasti sen puolesta, että UPI:n pitäisi nostaa Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan tutkimus selvemmin painopisteekseen. Tässä työssä se voisi hyödyntää myös aktiiviuransa lopettaneiden diplomatian, turvallisuuspolitiikan ja puolustuksen asiantuntijoiden panosta. En mitenkään peitellyt kiinnostustani kytkeytyä instituutin toimintaan tavalla taikka toisella. Uskoin tällaisten verkostojen hyödyllisyyteen.

Eläköityneiden asiantuntijoiden käyttö eri puolilla maailmaa toimivissa tutkimuslaitoksissa on hyvin yleistä. Kysymys ei ollut rahasta: olin

¹ Päätöksentekojärjestelmiä koskevassa kirjallisuudessa ”konsensus” ja ”yksimielisyys” eivät ole synonyymejä. Yksimielisyys vaatii nimensä mukaisesti aina kaikkien osanottajien nimenomaisen suostumuksen. Konsensus voidaan määritellä lyhyesti vastustuksen puutteeksi. Osa päätöksentekoon osallistuvista voi olla eri mieltä, mutta he hyväksyvät enemmistön kannan varmistaakseen sen, että päätös ylipäätään syntyy.

varma, että monet muutkin kuin minä olivat valmiita antamaan panoksensa vapaaehtoispuhjalta. Yleisestä myötämielisyydestä huolimatta asia ei kuitenkaan oikein ottanut tulta. Tiilikaisen mukaan ongelma liittyi UPI:n asemaan eduskunnan alaisena laitoksena. Eduskunnan kanslia-toimikunnan mielestä instituutti ei saanut teettää vastikkeetonta työtä.

Ilahtuivat kovasti, kun instituutin tutkija Matti Pesu otti tammikuussa 2020 yhteyttä ja ehdotti tapaamista ulkopoliittikan tutkimuksen tiimoilta. Hän oli yksi niistä tutkijoista, jotka olivat käynnistämässä instituutin uutta ulko- ja turvallisuuspolitiikan tutkimuksen ohjelmaa. Instituutin suomenkielisestä nimestä huolimatta ulkopoliittikka oli UPI:ssa pahasti sivuraiteella, mutta nyt tilannetta haluttiin korjata. Pesu oli juuri julkaissut mielenkiintoisen Itämeren alueen turvallisuustilannetta käsitelleen selvityksen, joka lyhyessä ajassa sai runsaasti myönteistä palautetta.²

Vuonna 1961 perustettu instituutti keskittyi aluksi nimenomaan ulkopoliittikan tutkimukseen, mikä näkyy selvästi instituutin lehden *Ulkopolitiikan* varhaisten vuosikertojen sivuilla. Pian instituutin perustamisen jälkeen kansainvälinen agenda räjähti, kun mukaan tulivat vahvasti suurvaltapolitiikka ja ydinaseet, kehityskysymykset, ihmisoikeudet ja kansainvälisen talouden kysymykset. Suomessa 1960-luvun myllerrys merkitsi avautumista maailmaan: Vietnamin sodan vastainen liike ja kansainvälinen ”solidaarisuusliike” alkoivat muovata kansakunnan agenda. UPI oli joutunut 1960-luvun edetessä ottamaan etäisyyttä varsinaisen ulkopoliittikan tutkimukseen. Sen kansainväliseksi nimeksi vakiintui *The Finnish Institute of International Affairs*, mikä on kuvannut instituutin todellista tutkimusagenda hyvin näihin päiviin asti. Paradoksaalisesti varsinaisen ulkopoliittikan tutkiminen oli instituutille pitkään ongelmallista. Kekkonen Suomessa ulkopoliittikka oli pyhää aluetta. Sinne päästettiin vain presidentin suosikit, joista Osmo Apunen käytti nimitystä ”Kekkonen mandariinit”. Vasta nyt, 60 vuotta perustamisensa jälkeen, UPI aikoi palata juurilleen ja taas paneutua Suomen ulko- ja

2 Matti Pesu, ”Hard Security Dynamics in The Baltic Sea Region: From Turbulence to Tense Stability.” *FIIA Briefing Paper* 276, January 2020.

turvallisuuspolitiikkaan. Minusta instituutti meni hyvään suuntaan.

Pesun kanssa käymäni keskustelu sai jatkoa heti helmikuussa. Sain UPIlta viestin siitä, että instituutti oli käynnistänyt Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa käsittelevän laajan tutkimushankkeen. Hankkeen tueksi UPI oli perustamassa ulko- ja turvallisuuspolitiikan kokoneiden osaajien neuvoa-antavaa ryhmää, johon minua pyydettiin mukaan. Ryhmän tehtäviin kuuluisi tutkijoiden mentoointi ja uuden tutkimushankkeen seuraaminen, arviointi ja tukeminen. Ryhmä kokoontuisi kaksi kertaa vuodessa. Kutsun liitteenä oli 2019 UPI:n johtajana aloittaneen Mika Aaltolan kirje, jossa hän kuvaili Suomen turvallisuusympäristön muutosta. Erityisesti Venäjä haastoi eurooppalaista turvallisuusjärjestystä. Liberaalin maailmanjärjestyksen murros yhdistyi identiteettipoliittiseen kamppailuun, mikä nakersi yhteistä arvopohjaa. Uuden hankkeen oli tarkoitus kehittää Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan tutkimusta.

Pandemia sotki monet hyvät suunnitelmat, niin tämänkin. Neuvoa-antava ryhmä kokoontui fyysisesti kerran ja virtuaalisesti toisen kerran. Tärkeämpää oli kuitenkin se, että UPI alkoi panostaa aiempaa selvästi enemmän ulkopoliittikan tutkimukseen. Se oli alkanut näkyä, kun instituutin nuoret lahjakkaat tutkijat ovat selostaneet ulkopoliittikan ja kansainvälisen tilanteen käännteitä suomalaisessa ja kansainvälisessä mediassa.

Yksinvalta vahvistuu Venäjällä

Kysymys Vladimir Putinin tulevaisuudesta Venäjän presidenttinä oli ollut vuosien ajan spekulointi kohteena. Perustuslain mukaan Putin ei voisi asettua uudelleen ehdolle kahden peräkkäisen kauden jälkeen vuonna 2024. Kuuluin niihin, jotka eivät uskoneet hänen valtakautensa päättyvän siihen. Kun vaalit ovat puhdas rituaali, jatkuvuutta ja seuraajakysymystä ei Venäjän autoritaarisessa järjestelmässä ollut järjestetty. Siksikin kysymys askarrutti venäläisiä siinä missä ulkopuolisia tark-

lijoitakin. Kiinnostuksen kohteena oli lähinnä se, miten Putinin pitkän valtakauden jatko varmistettaisiin vuodesta 2024 eteenpäin.

Vastaus saatiin tammikuussa 2020, kun Venäjän perustuslakia muutettiin. Putin on juristi ja haluaa aina kietoa toimintansa laillisuuden kaapuun. Perustuslain osittainen uudistaminen oli totuttuun tapaan suurta teatteria, jonka varsinainen tarkoitus kätkettiin korulauseiden taakse. Uusilla määräyksillä haluttiin keskittää valtaa entistä selvemmin presidentin käsiin. Uudistuksen loppusuoralla käytettiin huippuunsa kehitettyä lainsäädännöllistä mielikuvitusta, kun Putinin presidenttikaudet ”nollattiin” eli unohdettiin. Uusi perustuslaki kylläkin tiukensi presidentin maksimaalista valtakautta siten, että vain kaksi peräkkäistä kuuden vuoden kautta sallitaan. Enää ei siis voisi palata tauon jälkeen presidentiksi, kuten Putin teki vuonna 2012. Uusi rajoitus ei kuitenkaan koskenut Putinia itseään hänen aiempien kautiensa nollauksen ansiosta. Lakia säätävässä duumassa tätä perusteltiin oikeudenmukaisuudella: ei olisi ollut oikein, että istuvan presidentin oikeuksia olisi rajoitettu enemmän kuin muiden kansalaisten. Näin muutettu perustuslaki mahdollistaa Putinin valinnan vielä kahdeksi kaudeksi vuodesta 2024 eteenpäin, siis vuoteen 2036 saakka. Perustuslakikeskustelu oli tyyppillistä venäläistä harhautusta, jonka kohteena oli sekä yleinen mielipide Venäjällä että ulkomailla käytävä keskustelu.

Kun Venäjällä puhutaan perustuslaista, syntyy vaikutelma siitä, että Venäjä olisi lakeja kunnioittava oikeusvaltio. Näinhän ei ole. Lakialoitteilla ja niitä koskevalla duuman keskustelulla haluttiin antaa ymmärtää, että laeilla ja lakia säätävällä parlamentilla olisi todellista merkitystä. Venäjän johto ja sitä palvelevat valtiolliset propagandakanavat muotoilevat viestinsä kielellä, jonka tarkoitus on synnyttää kuvitelma toimivasta demokratiasta. Vähemmän puhuttiin siitä, että perustuslakia muutettiin siten, että Venäjän laki kävelee aina kansainvälisten sopimusten yli. Se tarkoitti myös Venäjän kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden hylkäämistä.

Yksi kontakteistani suurlähettiläskaudella Moskovassa oli matemaatikko, politiikan tutkija ja oppositiopoliitikko Andrei Piontkovski. Hän oli

ollut tiukka oppositiomies jo vuosia ennen kuin poistui Venäjältä vähin äänin keväällä 2016. Siinä vaiheessa häntä uhkasi oikeusjuttu – ei ensimmäinen laatuaan, mutta nyt hän arveli sen koituvan itselleen kohtalokkaaksi. Hän kertoi minulle etukäteen aikeestaan poistua maasta, muttei halunnut puhua yksityiskohdista, ei edes siitä minne oli lähdössä. Tammikuun puolivälissä 2020 Piontkovski antoi ukrainalaiselle verkkojulkaisulle haastattelun, jossa hän kommentoi Putinin poliittisia suunnitelmia. Piontkovski tulkitsi perustuslakiuudistusta ja Putinin sen johdosta pitämää puhetta yksiselitteisesti niin, että tämä aikoi pysyä Venäjän johtajana kuolemaansa saakka. Virkanimike voi olla mikä tahansa – esimerkiksi presidentti tai pääsihteeri – mutta Putin ei ollut lähdössä mihinkään, Piontkovski korosti. Perustuslain vahvistamiseksi oltiin järjestämässä ”kansanäänestys”, joka muistutti huutoäänestystä. Näin vahvistetun asemansa turvin Putin alkaa valmistella hyökkäystä Ukrainaaan, Valko-Venäjälle ja Baltian maihin, Piontkovski sanoi haastattelussa. Koronarajoituksista huolimatta kansanäänestys järjestettiin, mutta se oli samanlainen ohjattu näytelmä kuin kaikki Venäjän vaalitkin.

Yksinvaltainen meno jatkuu Venäjällä

I. HELMIKUUTA 2020

Venäjän presidentti Vladimir Putin yllätti kaikki ehdottamalla perustuslakiin monia muutoksia. Hänen 15. tammikuuta pitämänsä puhe herätti enemmän kysymyksiä kuin tarjosi vastauksia. Yksi on kuitenkin varmaa: valta pysyy Putinin käsissä myös vuoden 2024 jälkeen, koska yksinvaltaisella järjestelmällä ei ole vaihtoehtoja.

Vladimir Putin on poliittisten manööverien mestari. Vaikka seuraajakysymystä on paljon pohdittu, seuraavien presidentinvaalien valmistelun ei odotettu käynnistyvän näin. Yllättämällä eliitin Putin varmisti, että aloite pysyy hänen omissa käsissään.

Ukrainan sodassa on kyse paljon enemmästä kuin Ukrainan kohtalosta. Se on taistelua maailmanjärjestyksen tulevaisuudesta.

Käsillä on väkevä aikalaistodistus siitä, miten maailma muuttui parissa vuodessa Venäjän hyökättyä Ukrainaan. Samalla muuttui suomalaisten käsitys omasta turvallisuudestaan. Tapahtui suomalainen *Zeitenwende*, historiallinen aikakausien murros.

Vladimir Putinille hyökkäys Ukrainaan palvelee laajempaa tavoitetta: hän haluaa palauttaa Venäjän etupiirin. Tähän visioon ei mahtunut Suomen jäsenyys Natossa, kuten Venäjä teki selväksi joulukuussa 2021. Kirja kysyy, miksi jatkoimme toiveajatteluamme sitkeästi viimeiseen asti.

Kirja kuljettaa lukijan Sauli Niinistön presidenttikauden loppusuoran läpi. Tarina on täynnä historian ironiaa: koko valtakautensa Nato-jäsenyyttä vastustanut poliitikko vei Suomen Natoon.

Esille nousevat ulkopoliitiikan johtamisen ongelmat. Poliittinen eliitti antoi Niinistölle tilaa määritellä perustuslain tulkintaa. Valtansa rajoja laajentanut vahva presidentti loi ympärilleen hiljaisuuden kehän, joka kahlitsee keskustelua.

Suurlähettiläs emeritus, tietokirjailija **Hannu Himanen** teki ulkoministeriössä 40-vuotisen uran, joka huipentui suurlähettilään tehtävään Moskovassa 2012–2016. Aktiivisesti ulkopoliitiikkaa kommentoiva Himanen on kirjoittanut teokset *Länttä vai itää: Suomi ja geopolitiikan paluu* (2017) ja *Iloniemi – Eminenssi* (2022).

KL 32,5

ISBN 978-952-382-753-0

9 789523 827530